

У 511.470
В 51

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

ВИПАСНЯК ІГОР ПЕТРОВИЧ

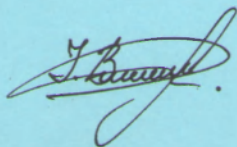
УДК 796.1+376.33

**СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ГЛУХИХ ДІТЕЙ
НА ОСНОВІ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ**

24.00.02 - фізична культура, фізичне виховання різних груп
населення

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання і спорту



Львів – 2007

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії та методики фізичної культури і спорту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор біологічних наук, професор
Мицкан Богдан Михайлович,
Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника, завідувач кафедри теорії та
методики фізичної культури і спорту.

Офіційні опоненти: доктор біологічних наук, професор
Баранецький Григорій Григорович,
Львівський державний університет фізичної культури;
професор кафедри анатомії і фізіології;

кандидат педагогічних наук, доцент
Цюпак Тетяна Євгенівна,
Волинський державний університет імені Лесі
Українки, доцент кафедри фізичної реабілітації.

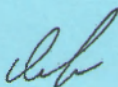
Провідна установа – Луганський національний педагогічний університет
імені Тараса Шевченка, кафедра спортивних
дисциплін, Міністерства освіти і науки України,
м. Луганськ.

Захист відбудеться “23” лютого 2007 року о 15 годині під час засідання спеціалізованої вченої ради К 35.829.01 Львівського державного університету фізичної культури за адресою: 79000 м. Львів, вул. Костюшка, 11.

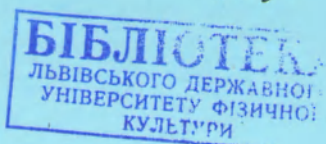
З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського державного університету фізичної культури (79000 м. Львів, вул. Костюшка, 11).

Автореферат розіслано “14” січня 2007 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



О.М. Вацеба



ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. У зв'язку з інтенсифікацією сучасного життя, появою нових соціально-економічних явищ виникла проблема соціальної адаптації та інтеграції глухих дітей і необхідності пошуку адекватних засобів корекції негативних наслідків цієї вродженої та набутої патології (Бодожаков М.В., 1990; Шервуд М.М., 1991; Байкіна Н.Г., 2003).

Одним із напрямків сучасної соціальної політики в Україні є створення необхідних умов для занять фізичною культурою і спортом людям із порушеним слухом, що забезпечує реалізацію їхнього права на самореалізацію, самоствердження, демонстрацію сили характеру, волі і духу (Абилова Э.Н., 1992; Зайцева Г.Л., 1999; Байкіна Н.Г. 2003).

Незважаючи на широке використання засобів фізичної культури для вирішення цієї проблеми, цілісної концепції спеціально організованої рухової діяльності та технології її реалізації в навчальному процесі дітей з обмеженими функціями немає (Концепція державного стандарту освіти дітей з особливими потребами, 1999). Сьогодні в Україні бракує досліджень щодо комплексного вивчення морфофункціональних та психомоторних властивостей дітей з обмеженими функціями.

У цьому контексті важливим є пошук та обґрунтування засобів фізичної культури, які є дієвими для соціальної інтеграції дітей із обмеженими функціями (Колчинская А.З., 1991; Карапетов А.К., 1998; Ляхова І., 2002; Демчук С., Куц О., 2003) і, зокрема, школярів із порушенням слуху (Колесник І.П., 1994; Киртадзе В.В., 1995; Карамушка Л.М., 2000; Колишкін О., 2004).

Нез'ясованим залишається питання про вплив ігрової рухової діяльності, спрямованої на розвиток координаційних здібностей й рівень соціальної інтеграції школярів із порушенням слуху. Вирішення цієї проблеми дозволить не тільки удосконалити процес фізичного виховання дітей з обмеженими функціями, але й створить передумови для розробки цілісної науково обґрунтованої стратегії й технології неперервної рухової діяльності дітей із порушенням слуху. Все це визначає актуальність і доцільність подальшого удосконалення процесу соціальної інтеграції дітей засобами фізичної культури.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до Зведеного плану науково-дослідної роботи Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України у сфері фізичної культури і спорту на 2001-2005 рр. в рамках теми 2.1.11 "Особливості фізичного розвитку і соматичного

здоров'я школярів і підлітків Гуцульщини", номер державної реєстрації 0101U004940. Роль автора у виконанні дослідницької роботи полягала у визначенні психофізичного стану школярів із порушенням слуху, розробці та перевірці ефективності комплексної програми їх соціальної інтеграції у суспільне життя засобами фізичного виховання.

Об'єкт дослідження – роль рухової активності в соціальній інтеграції глухих дітей.

Предмет дослідження – зміст фізичного виховання школярів із порушенням слуху та його вплив на їх соціальну інтеграцію.

Мета дослідження – виявити ефективність рухової активності глухих школярів 14-17 років як чиннику їх соціальної інтеграції.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан соціальної інтеграції школярів із порушенням слуху засобами фізичної культури.
2. Виявити особливості психофізичного стану школярів 14-17 років із порушенням слуху.
3. Встановити соціально-педагогічний вплив українських народних рухливих ігор на рівень рухової активності та соціальної інтеграції школярів із порушенням слуху.
4. Виявити ефективність експериментальної програми оптимізації рухової активності глухих дітей на рівень їх соціальної інтеграції.

Наукова новизна одержаних результатів. Розширено уявлення про вплив українських народних рухливих ігор на рухову активність глухих школярів та розвиток їхніх психофізичних якостей. Виявлено ефективні методи і тести, які дозволяють визначити ступінь впливу рухової активності на фізичний і психічний стан школярів із порушенням слуху, а також встановити її оздоровчий, реабілітаційний та соціально-інтеграційний ефекти.

Уперше розроблено і доведено ефективність авторської комплексної програми фізичного виховання школярів із порушенням слуху, спрямованої на посилення їх соціальної інтеграції.

Практичне значення роботи полягає у вдосконаленні навчально-тренувального процесу школярів з вадами слуху.

Авторську програму впроваджено в практику спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату для глухих дітей міста Калуша Івано-Франківської області (акт від 11.05.06 р.) і спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату для дітей зі зниженим слухом (акт від 16.05.06 р.) міста Калуша Івано-Франківської області.

Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі підготовки фахівців з фізичного виховання й фізичної реабілітації під час

викладання дисциплін “Адаптивна фізична культура”, “Валеологія” і “Фізична реабілітація”, в системі післядипломної підготовки вчителів фізичної культури й розробки інноваційних програм фізичного виховання дітей з обмеженими функціями.

Особистий внесок здобувача полягає у визначенні напрямку, мети, конкретних завдань дослідження, нагромадженні теоретичного та експериментального матеріалу, здійсненні аналізу отриманих даних. У працях, виконаних у співавторстві, дисертантові належать результати досліджень, що стосуються змісту, методики занять зі школярами з порушенням слуху, розробка програми їх соціальної інтеграції.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення, експериментальні дані та висновки дисертації були предметом обговорень на міжнародних наукових конференціях “Молода спортивна наука України” (Львів, 2004-2006), “Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні” (Рівне, 2005), “Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я в сучасному суспільстві” (Луцьк-Світязь, 2005); всеукраїнській науково-практичній конференції “Удосконалення фізичного виховання та спеціальної фізичної підготовки ВНЗ МВС України” (Івано-Франківськ, 2005); науково-методичній конференції “Роль фізичної культури і спорту у гармонійному розвитку студентської та учнівської молоді” (Івано-Франківськ, 2003, 2006); звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (2002-2006).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 12 статей, з них 11 одноосібних, у тому числі 5 у наукових фахових виданнях ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, п’яти розділів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел, 4 додатків. Роботу викладено на 172 сторінках машинописного тексту. Результати власних досліджень ілюстровані 32 таблицями й 29 рисунками. Список використаної літератури містить 226 джерел, з них 33 – зарубіжних авторів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, показано зв’язок дослідження з науковими програмами, планами і темами, визначено об’єкт, предмет, мету та завдання роботи, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів,

особистий внесок автора, подано відомості про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі “Теоретико-методичні аспекти соціальної інтеграції школярів з вадами слуху” проаналізовано та узагальнено результати наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, у яких розкрито соціально-психологічні та морфофункціональні особливості дітей-інвалідів, охарактеризовано систему фізичного виховання у спеціалізованих закладах для школярів з вадами слуху, висвітлено сучасні підходи вдосконалення фізичного виховання з урахуванням психологічних властивостей глухих дітей. Проаналізовано сучасний стан використання різних засобів фізичної культури в соціальній інтеграції інвалідів, розкрито роль рухової активності, фізичного розвитку і низки психологічних чинників у цьому процесі. Здійснено системний аналіз взаємозв’язку понять групової згуртованості та комунікативних здібностей дітей-інвалідів, зазначено, що індивідуальні показники фізичного стану дітей з вадами розвитку зумовлені їхніми психофізичними особливостями.

Теоретичне обґрунтування проблеми зумовило специфіку побудови експериментальної частини дослідження, яка передбачала вивчення психологічних особливостей дітей-інвалідів в органічній єдності з їхнім фізичним розвитком, фізичною підготовкою і станом соматичного здоров’я.

У другому розділі “Методи та організація дослідження” показано, що методологічною основою дисертаційного дослідження є теорія наукового пізнання, принципи системного, особистісного та діяльнісного підходів.

У дослідженні використовували такі методи: аналіз та узагальнення наукової літератури, педагогічне спостереження, педагогічне тестування, морфо-фізіологічні методи дослідження, методи визначення кількісних і якісних характеристик рухової активності, психологічні методи дослідження, методи математичної статистики. Дослідження здійснювали чотирма етапами.

Метою першого етапу (2002 р.) було обґрунтування теми дисертаційного дослідження, відбір адекватних методів дослідження. Було вивчено науково-теоретичні і методичні аспекти фізичного виховання школярів із порушенням слуху, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет, гіпотезу і складено програму дослідження, апробовано тести для вивчення фізичного розвитку і фізичної працездатності.

Другий етап (2003 р.) – проведення констатуючого експерименту, під час якого визначали рівень фізичного розвитку й фізичної

підготовленості, рухової активності, стан соматичного здоров'я та психологічних властивостей школярів із порушенням слуху. Всього було обстежено 65 школярів (38 юнаків і 27 дівчат) віком від 15 до 16 років спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату для глухих дітей міста Калуша Івано-Франківської області.

Третій етап (2004 р.) – добір українських народних рухливих ігор, які можуть максимально сприяти оптимізації рухової активності, розробка експериментальної програми з фізичного виховання школярів із порушенням слуху, спрямованої на покращення їх соціальної адаптації й інтеграції.

Четвертий етап (2005-2006 рр.) – експериментальна перевірка ефективності авторської програми фізичного виховання глухих школярів. В експерименті взяли участь 95 учнів (48 юнаків і 47 дівчат). Контрольну групу було сформовано з 65 школярів (38 юнаків і 27 дівчат). Педагогічний експеримент проводили впродовж 2004/2005 навчального року. На даному етапі було проведено системний аналіз результатів дослідження, здійснено їх впровадження й оформлення дисертаційної роботи.

У третьому розділі “Психофізичні властивості школярів із порушеннями слуху” виявлено психологічні особливості глухих дітей віком 13-17 років. Результати дослідження свідчать, що у 55,7% школярів із порушенням слуху (у 23,5% юнаків і 28,9% дівчат відповідно) переважає низький і нижчий від середнього рівень сформованості потреби у спілкуванні.

Аналіз даних щодо комунікативних здібностей показав, що у 35,8% школярів із порушенням слуху переважає низький рівень розвитку цих якостей, 57,5% учнів мають нижчі від середніх значень показники рівня розвитку комунікативних здібностей і лише 6,7% дітей досягають середнього рівня. Школярів із вищим від середнього і високим рівнем комунікативних здібностей ми не спостерігали, що вказує на низьку ефективність навчання в аспекті розвитку комунікативних здібностей.

Так, серед юнаків із порушенням слуху переважають низький і нижчий від середнього рівні потреби у спілкуванні. Розвиток комунікативних здібностей у дівчат характерний у середньому для всіх обстежених. При цьому 58,2% мають низький рівень, 18,6% – нижчий від середнього, 15,9% – середній, 6,8% – вищий від середнього, і лише 0,6% – високий рівень розвитку потреби у спілкуванні. Середній рівень розвитку комунікативних здібностей мають 18,5% дівчат із порушенням слуху. Серед них низький рівень потреби у спілкуванні виявлено у 55,4% дівчат, нижчий від середнього – у 24,7%, середній – у 19,2%, вищий від

середнього – у 6,4%. Дівчат з високим рівнем розвитку комунікативних здібностей і потреби у спілкуванні не виявлено.

З'ясовано, що основними мотивами, які спонукають школярів із порушенням слуху до комунікативної взаємодії, є: потреба у встановленні широкого кола взаємодії (53,4%), необхідність самовдосконалення (50,1%), потреба у майбутньому професійному зростанні (43,7%), й нагромадженні інформації (33,6%), а також можливість довести цінність власної особистості (15,9%). Поряд з цим потреби у комунікативному навчанні та в досягненні успіху у соціальній інтеграції відсуваються на другий план і частково нівелюються.

На підставі аналізу групових можливостей у реалізації потреби у спілкуванні встановлено, що у 56,7% школярів із порушенням слуху ця потреба реалізується частково. Ще у 34,2% вона задовольняється залежно від ситуації, і лише у 9,1% школярів реалізується повністю. Відповідно для 59,6% школярів із порушенням слуху групова взаємодія дозволяє реалізувати власні комунікативні здібності залежно від ситуації, у 32,4% вони реалізуються частково (рис. 1).



Рис. 1. Розподіл школярів з порушенням слуху за впливом групового чинника на задоволення потреби у спілкуванні:

1 – задовольняє повністю; 2 – задовольняє частково; 3 – залежно від ситуації; 4 – задовольняє рідко; 5 – не задовольняє.

Дані отримані шляхом анкетування школярів із порушенням слуху, дозволяють констатувати, що незалежно від ступеня задоволення потреби у

спілкуванні кожного школяра окремо практично відсутні показники незадоволення власними комунікативними можливостями у процесі групової взаємодії.

Якщо група повністю задовольняє потребу у спілкуванні окремого школяра, то 59,8% опитаних завжди реалізують свої комунікативні можливості в групі, 25,1% – часто, 11,1% – залежно від ситуації, і лише 3,8% – рідко. Якщо група тільки частково задовольняє потребу у спілкуванні особистості школяра, то лише 19,5% опитаних завжди реалізують свої комунікативні можливості в такому класі, а більша частина (42,3%) – часто; ще 37,6% реалізують їх тільки ситуативно і 26,7% – рідко. Якщо задоволення потреби у спілкуванні залежить від ситуації, то школярів із порушенням слуху, які повністю реалізують за цих умов свої комунікативні можливості, узагалі не виявлено. Водночас 25,4% школярів реалізують ці можливості часто, 36,9% – залежно від ситуації і ще 36,9% – рідко. Якщо потреба у спілкуванні у класі задовольняється рідко, то розподіл відносних показників ступеня реалізації комунікативних здібностей свідчить, що 11,2% завжди їх реалізують, 3,8% – часто, 8,9% – залежно від ситуації і 18,4% – рідко. У випадку, коли у класі показники спілкування є низькими, 10,5% реалізують комунікативні можливості завжди, 2,2% – часто, 2,4% – залежно від ситуації, 14,1% – рідко і 99,9% опитаних вважають, що ніколи не зможуть їх реалізувати в умовах групової (класної) взаємодії з однолітками.

Виявлено, що структура особистісної комунікативності глухих дітей складається з двох блоків. До складу першого входять мотивація і потреба у спілкуванні, комунікативні здібності, уміння і навички. Вони визначають характеристику “внутрішньої” сторони особистості.

До другого блоку ми віднесли “зовнішню” сторону особистості, тобто поведінкові способи реалізації комунікативних здібностей у процесі соціальної адаптації.

Встановлено, що змістовна сторона ієрархічної структури комунікативних здібностей глухих дітей може бути оцінена за величиною рангу, отриманого в результаті самооцінки значимості конкретних якостей і властивостей особистості

Аналіз результатів обстеження школярів різного віку виявив вірогідну різницю у психологічних якостях. Це свідчить про те, що “стаж” істотно впливає на соціальну дезадаптацію цих дітей: чим більший вік, тим більша соціальна дезадаптація. Підтверджує цю думку аналіз результатів дослідження факторної структури особистісних якостей глухих дітей (табл.1).

Відносні показники, які мають значиму різницю рівнів вираженості факторів тесту Кеттела, свідчать про наявність певних особистісних якостей, які вірогідно відрізняються від нормативних даних. Серед них – схильність до відхилення від загальноприйнятих правил і норм поведінки (фактор F), нетактовність у спілкуванні (фактор G), нездатність контролювати свої дії за одночасної інертності (фактор Q₂), пасивності (фактор E), що створює певні труднощі в процесі навчання.

Таблиця 1

Відносні показники рівнів вираженості факторів 16-PF у глухих дітей (%)

Фактори	Рівні			
	Низький	Нижчий від середнього	Вищий від середнього	Високий
A	4,8	30,2	46,6	18,4
B	29,4	42,7	15,7	11,1
E	29,3	40,3	26,4	3,7
F	24,4	39,2	19,1	7,3
G	–	17,3	48,9	34,1
M	39,2	36,5	20,9	3,8
N	1,3	11,2	33,9	53,6
Q ₂	15,8	47,4	32,7	3,6
Q ₃	4,7	8,5	33,9	53,0
Q ₄	19,6	52,5	23,2	4,8

Для з'ясування ставлення до фізичної культури і спорту було проведено анкетування та соціологічне дослідження 67 дітей із порушенням слуху віком 14-17 років. Результати опитування засвідчили, що 78,4% дітей із порушенням слуху вважають свою фізичну підготовленість явно недостатньою і визначили необхідними для свого фізичного розвитку такі фізичні якості, як м'язова сила, витривалість та координаційні здібності, що вказує на необхідність упровадження спеціально розроблених методик для підвищення рівня фізичної підготовленості глухих школярів. Одним із завдань констатуючого експерименту було порівняння фізичного розвитку, фізичної підготовленості та стану функціональних систем організму і нервово-м'язового апарату дітей із порушенням слуху та їхніх однолітків, якічують нормально.

За даними дослідження, більшість показників фізичного розвитку глухих дітей поступалися аналогічним показникам здорових однолітків. Найбільші розбіжності спостерігалися за показниками кистьової динамометрії – 18,5-26,4% ($p < 0,01$), станової динамометрії – 11,5-12,7%, життєвої ємності легенів – 14,5-16,3% та окружності грудної клітки – 5,9% ($p < 0,05$).

У цілому рівень фізичної підготовленості школярів із порушенням слуху у віці 14-17 років виявився нижчим, ніж у школярів, які чують нормально, і є насправді низьким. Найбільша різниця спостерігалася в результатах тестів, що характеризують спритність – від 18 до 36%, силу м'язів рук – 38% ($p < 0,01$), силу м'язів черевного пресу – 19%, швидкісно-силові здібності (стрибок у довжину з розбігу та кидки тенісного м'яча на дальність) – від 6 до 10% та витривалість – 8% ($p < 0,05$). При цьому фізична підготовленість 14-17 річних юнаків із порушенням слуху знаходилася практично на одному рівні ($p > 0,05$), за винятком швидкісних здібностей та витривалості.

Відповідно до сформованих нами критеріїв виявилось, що низький рівень фізичної працездатності мали 5,7% школярів із порушенням слуху, нижчий за середній – 48,4%, середній – 27,7% та вищий за середній – 18,2%. Високого рівня фізичної підготовленості не досяг жоден школяр із порушенням слуху.

У четвертому розділі “Експериментальне обґрунтування програми соціальної інтеграції школярів 14-17 років із порушенням слухом засобами фізичного виховання” обґрунтовано застосування українських народних рухливих ігор, які забезпечують досягнення оптимального рівня рухової активності дітей-інвалідів, достатнього для посилення фізичної підготовленості, рівня фізичного розвитку і соматичного здоров'я, які у свою чергу зумовлюють підвищення показників їхньої групової згуртованості і комунікабельності.

Встановлено, що після експерименту у 56,7% юнаків і у 52,3% дівчат експериментальної групи (ЕГ) переважає середній і вищий за середній рівень сформованості потреби у спілкуванні. Водночас у значної кількості школярів виявлено високий рівень розвитку комунікативних здібностей (у 45,9% юнаків і 46,1% дівчат ЕГ). У контрольній групі (КГ) таких школярів виявлено відповідно 31,2 і 31,5%.

Середній бал самопочуття у юнаків покращився з $4,52 \pm 0,12$ до $5,67 \pm 0,31$ бала у дівчат – з $5,10 \pm 0,11$ до $6,34 \pm 0,36$ бала ($P < 0,01$).

Рівень активності у юнаків збільшився з $4,02 \pm 0,23$ до $5,52 \pm 0,17$ бала, а у дівчат – з $4,12 \pm 0,12$ до $4,87 \pm 0,22$ бала ($P < 0,01$). Що-

до настрою, то у юнаків він зріс з $4,32 \pm 0,21$ до $5,48 \pm 0,14$ бала ($P < 0,01$), а у дівчат – з $5,32 \pm 0,08$ до $6,31 \pm 0,14$ бала ($P < 0,001$).

Реактивна тривожність у юнаків із середнього ($44,2 \pm 1,35$ бала) знизилася до низького рівня ($30,42 \pm 1,02$ бала), показники особистісної тривожності – з $38,9 \pm 1,67$ бала (середній рівень) до $26,6 \pm 2,12$ бала (низький рівень) ($P < 0,001$). У дівчат реактивна тривожність зменшилася з $42,2 \pm 2,31$ до $30,4 \pm 2,18$ бала ($P < 0,001$), а рівень особистісної тривожності – з $38,1 \pm 2,33$ до $29,2 \pm 2,17$ бала ($P < 0,05$).

Відбулися позитивні зміни щодо рівня інтелекту: у юнаків він покращився на 87,3 % (з $3,6 \pm 0,12$ до $6,4 \pm 0,14$), у дівчат – на 75,6% (з $4,6 \pm 0,23$ до $7,1 \pm 0,12$), що відповідає середньому рівню розвитку інтелекту.

Відчуття самотності у юнаків зменшилося з 37,2 до 18,1%; у дівчат – від 24,1 до 17,9% ($P < 0,05$).

За результатами формуючого експерименту виявлено вірогідні зміни як у рівні фізичного розвитку, так і в рівні соматичного здоров'я (табл. 2).

Таблиця 2

Показники соматичного здоров'я школярів із порушенням слуху після експерименту
(♂ – n = 28; ♀ – n = 39)

Показники		Експериментальна група			Контрольна група			P
		M _x	S _x	S _{mx}	M _x	S _x	S _{mx}	
Життєвий індекс, мл/кг	♂	66,74	1,2	52,40	53,57	1,3	49,02	<0,01
	♀	55,91	0,9	45,02	44,61	1,6	34,56	<0,01
Силовий індекс, %	♂	53,27	0,5	50,92	45,19	0,2	23,55	>0,05
	♀	50,16	0,4	42,47	39,42	0,3	22,71	<0,02
Індекс Робінсона, у.о.	♂	91,24	2,4	77,42	94,52	2,1	14,89	<0,01
	♀	92,14	2,7	79,34	94,17	2,4	32,83	>0,05
Росто-ваговий індекс, бали	♂	0	0,43	0,07	0	0,61	0,24	<0,03
	♀	0	0,44	0,07	-1	0,63	0,12	<0,02
Індекс Руф'є, у.о.	♂	5,0	0,5	4,1	10,0	0,2	3,2	<0,03
	♀	5,0	0,2	2,2	9,0	0,3	4,5	<0,01

Примітка: M_x – середнє значення; S_x – середньостатистичне відхилення; S_{mx} – сигмальне відхилення

Під час реалізації авторської програми добова рухова активність становила у юнаків $13078 \pm 16,12$ локомоцій, у дівчат $11664 \pm 10,85$ локомоцій, що відповідно на 22,16% (2087 локомоцій) і 21,6% (1864 локомоцій) більше, ніж на початку експерименту. Різниця між величиною добової рухової активності експериментальної і контрольної груп становить у юнаків 1039 (16,82%) та у дівчат 885 локомоцій (12,14%).

Водночас виявлено вірогідні зміни фізичної працездатності у дівчат і у юнаків (табл. 3).

Таблиця 3

Величини фізичної працездатності школярів із порушенням слуху до і після експерименту

Групи	Показники PWC170, кгм/хв				Р
	♂ – n = 28		♀ – n = 39		
	До експери- менту	Після експери- менту	До експери- менту	Після експери- менту	
Експери- мен- тальна	381,36±5,42	422,12±8,90	353,41±6,91	390,62±7,45	<0,05
Конт- рольна	382,43±5,70	400,23±9,00	352,56±5,20	370,84±8,46	<0,05

У п'ятому розділі “Аналіз та узагальнення результатів дослідження” подано обговорення результатів констатуючого та формуючого експериментів. Унаслідок проведених досліджень отримано три групи результатів: 1) група підтвердних результатів; 2) група результатів, які доповнюють наявні розробки; 3) абсолютно нові результати.

Результати тестування фізичних здібностей, аналіз рівня фізичного розвитку і стану соматичного здоров'я підтвердили висновки І.Б. Грибовської, Х.Є. Гурінович, (2002), О. Колишкіна (2004) про низький рівень усіх маніфестуючих чинників соматичного здоров'я. Психологічні дослідження підтвердили наукові відомості про мотивацію та інтерес глухих дітей до занять фізичними вправами, що зумовлено, на нашу думку, низьким рівнем їхньої комунікабельності і групової згуртованості. До цієї групи результатів належать відомості про взаємозв'язок між психологічними особливостями особистості глухих дітей і морфофункціональними показниками.

У результаті проведених досліджень доповнено дані Т.А. Жданової (1994), А.Г. Карабанова (1998), І. Ляхова (2002), С. Демчук, О. Куц (2003) щодо рівня рухової активності дітей-інвалідів, їхніх психологічних особливостей, фізичного розвитку і працездатності.

До групи нових результатів дослідження належать відомості про вікові особливості психологічних якостей дітей-інвалідів, програма оптимізації рухової активності залежно від психологічних і моторних здібностей, які мають важливе значення для підвищенні рівня психосоматичного здоров'я цього контингенту школярів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і практичне вирішення наукового завдання, а саме покращення рівня соціальної інтеграції школярів з порушенням слуху шляхом оптимізації їхньої рухової активності із застосуванням традиційних (фізичні і спортивні вправи) і нетрадиційних (українські народні рухливі ігри різної спрямованості) засобів фізичного виховання.

1. Аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел свідчить про те, що соціальну інтеграцію школярів із порушенням слуху необхідно розглядати як складну комплексну систему заходів, спрямованих на підвищення рівня фізичної і розумової працездатності, соматичного здоров'я, забезпечення біологічної норми рухової активності, розвитку психологічних властивостей індивідууму (емоційно-вольової сфери, групової згуртованості, здатності до саморегуляції, ціннісних орієнтацій, комунікабельності), розширення можливостей щодо майбутнього професійного самовизначення. Сьогодні процес фізичного виховання школярів із порушеним слухом з погляду сприяння соціальній інтеграції є недосконалим і вимагає впровадження нових засобів, методів і форм організації занять з фізичної культури.

2. Констатуючий експеримент виявив, що рівень фізичного розвитку школярів 14-17 років із порушенням слуху є вірогідно нижчим порівняно зі здоровими учнями. Найбільша різниця спостерігається у показниках кистьової динамометрії (22,4%), ЖЄЛ (15,9%) та окружності грудної клітки (6,2%). Різниця у росто-вагових показниках складає 8,4%, що зумовлено дещо більшою масою тіла у школярів із порушеним слухом ($P < 0,05$).

3. За даними функціональних досліджень встановлено, що рівень фізичної працездатності школярів 14-17 років із порушеним слухом

вірогідно поступається рівню фізичної працездатності здорових школярів. Найбільш вірогідна різниця щодо аеробної працездатності встановлена у юнаків 14 (24,8%) та дівчат 15 років (36,3%) ($P < 0,05$).

За станом соматичного здоров'я 13,3% школярів з порушеним слухом мали середній (10 балів), 46,6% – нижчий від середнього (5 балів), 40,0% – низький рівень ($P < 0,05$).

4. За даними психологічних досліджень, 52,4% школярів із порушеним слухом (23,5% юнаків і 28,9% дівчат) мають низький і нижчий від середнього рівень сформованості потреби у спілкуванні. Щодо комунікативних здібностей, то у 35,9% школярів переважає низький рівень, 57,5% мають нижчі від середнього значення, і лише 6,7% школярів із порушеним слухом мають середній рівень комунікабельності. Різниця між об'єктивною оцінкою і самооцінкою особистісних комунікативних здібностей становить 2 бали ($P < 0,05$).

Діагностики групової згуртованості виявила, що 74,2% школярів із порушеним слухом мають мінімальні оцінки (7-9 балів), що свідчить про її відсутність. Ще 25,8% мають середні і нижчі від середніх оцінки (10-15 балів) групової згуртованості, що вказує на низький рівень зацікавленості цих дітей у соціальних контактах, відсутність спостережливості і певний ступінь відчуженості від соціуму. Водночас у глухих дітей виявлено високий рівень особистісної та реактивної тривожності.

5. Реалізація експериментальної програми фізичного виховання викликала низку позитивних змін у функціональних показниках. Так, фізична працездатність підвищилася на 17,1% у юнаків і на 14% у дівчат, величина життєвого індексу зросла на 32,5 і 43,9% відповідно, індекс Робінсона – на 7,5 та 7,6 у.о. ($P < 0,05$).

6. Оптимізація рухової активності, покращення соматичного здоров'я, фізичної підготовленості та працездатності призвели до посилення групової згуртованості у 56,8% дітей (20-23 бала), що свідчить про зростання рівня соціальної інтеграції глухих учнів. Водночас зафіксовано зменшення показників ситуативної та особистісної тривожності.

За шкалою оцінки комунікативної поведінки рівень комунікабельності зріс на 4 бала. Аналіз показників уваги та пам'яті учнів експериментальної групи виявив вірогідне зростання зосередженості, обсягу та переключення уваги (30,4 %), розумової працездатності (23,5%), потреби у спілкуванні (52,7%) ($P < 0,05$).

7. Комплексна експериментальна програма фізичного виховання, що передбачає перевагу засобів (фізичних вправ, рухливих ігор) щодо впливу на психологічні якості (увагу, тривожність, пам'ять, самопочуття, почуття

колективізму, відповідальності, самотності, інтелект, волю та моральні якості) забезпечує належний рівень особистісної активності, рухливості, швидкості та діяльності за шкалою САН (самопочуття, активність, настрій), зменшення реактивної та особистісної тривожності, оптимізацію рухової активності, фізичної працездатності і соматичного здоров'я, що є важливою умовою успішної інтеграції школярів із порушеним слухом у сучасне соціальне середовище.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне розв'язання всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо в пошуках і вдосконаленні методів фізичної реабілітації та соціальної інтеграції, вивченні психолого-педагогічних умов діяльності учнів з розладами слуху на більш ранніх етапах онтогенезу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Випасняк І.П. Фізична культура і спорт як засіб соціалізації глухих дітей // Молода спортивна наука України: 36. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2004. – Вип. 8. – Т.2. – С. 52–55.
2. Випасняк І.П. Групова фізична культура як форма соціальної інтеграції глухих дітей // Молода спортивна наука України: 36. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2005. – Вип. 9. – Т.2. – С.129–133.
3. Випасняк І.П. Мотиви та інтереси глухих дітей до виконання фізичних вправ // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: 36. наук. пр. – Рівне, 2003. – Вип. 3. – Ч. 2. – С. 111–113.
4. Випасняк І.П. Вплив засобів фізичної культури на соціальну інтеграцію інвалідів із вадами слуху // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: 36. наук. пр. – Луцьк, 2005. – С. 27–30.
5. Випасняк І.П. Вплив індивідуально-психологічних особливостей на ефективність соціальної інтеграції глухих дітей // Формування громадянського суспільства в контексті Європейської інтеграції: Матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. – Рівне, 2005. – С. 47–49.
6. Випасняк І.П. Корекція рухової активності та психологічних якостей дітей з вадами слуху шляхом застосування народних рухливих ігор // Молода спортивна наука України: 36. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2006. – Вип. 10. – Т.4. – С. 146–149.
7. Випасняк І.П. Шляхи корекції фізичного стану глухих дітей засобами фізичного виховання // Роль фізичної культури і спорту у гармо-

- нійшому розвитку студентської та учнівської молоді: Матеріали міської наук.-метод. конф. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 30–33.
8. Випасняк І.П. Мотивація глухих дітей до виконання фізичних вправ // Удосконалення фізичного виховання та спеціальної фізичної підготовки курсантів ВНЗ МВС України: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 45–48.
 9. Випасняк І.П. До питання про фізичний стан школярів з вадами слуху // Актуальні проблеми розвитку руху “Спорт для всіх” у контексті європейської інтеграції України: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Т., 2004. – С.368–370.
 10. Випасняк І.П. Особливості соціальної інтеграції глухих дітей у процесі організації фізичного виховання в спеціалізованих школах // Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ, 2004. – Вип.1. – С. 135–137.
 11. Випасняк І.П., Попель С.Л. Рухливі ігри як засіб оптимізації процесу фізичного виховання дітей з порушенням слухом // Роль фізичної культури і спорту у гармонійному вихованні студентської і учнівської молоді: Зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту за матеріалами другої регіон. наук. конф. – Івано-Франківськ., 2006. – С. 120–123. (Автору належить планування та проведення експерименту, обробка даних й підготовка статті до друку).
 12. Випасняк І.П. Вплив активізації рухової активності на соціальну інтеграцію глухих дітей // Вісник Прикарпатського університету. Серія фізична культура. – 2006. – Вип. 2. – С. 136–140.

АНОТАЦІЇ

Випасняк Ігор Петрович. Соціальна інтеграція глухих дітей на основі рухової активності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. – Львівський державний університет фізичної культури. – Львів, 2007.

У дисертаційній роботі досліджено проблему корекції психосоматичного здоров'я і рухової сфери глухих дітей 14-17 років із застосуванням засобів нетрадиційних засобів фізичної культури, формування оптимального рухового режиму дітей з розладами слуху в умовах спеціалізованої школи. Розроблено і науково обґрунтовано методику корекції психологічних і рухових порушень дітей 14-17 років із порушенням слуху в позаурочний час засобами нетрадиційних засобів фізичної

культури, методику забезпечення занять фізичними вправами адаптаційної спрямованості; конкретизовано сутність поняття психологічних здібностей в сфері адаптивного фізичного виховання та визначено їх корекційне значення в контексті розвитку дітей з розладами слуху, досліджено рівень адаптаційної поведінки глухих дітей 14-17 років. Реалізовано педагогічні умови корекції рухових порушень глухих дітей у процесі застосування нетрадиційних засобів фізичної культури.

Ключові слова: соціальна інтеграція, глухі діти, рухова активність, психо-соматичне здоров'я, адаптивне фізичне виховання.

Выпасняк Игорь Петрович. Социальная интеграция глухих детей на основании двигательной активности – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.02 – физическая культура, физическое воспитание разных групп населения. – Львовский государственный университет физической культуры. – Львов, 2007.

В диссертационной работе представлены теоретические и экспериментальные основы коррекции психо-соматического здоровья и двигательной сферы слабослышащих детей 14-17 лет с применением нетрадиционных средств физической культуры, исследована проблема формирования оптимального двигательного режима юношей с нарушениями слуха в условиях специальной школы, определены психологические характеристики оптимальные для социальной интеграции.

Изучение исследуемой проблемы позволяет утверждать, что отставание слабослышащих в динамике формирования двигательной сферы в значительной мере определяется нарушением слуха и недостаточным развитием коммуникативности, результатом чего является ограниченное получение информации, которая позволяет регулировать психосоматическое здоровье и двигательную деятельность при руководстве ею нетрадиционными средствами физической культуры в надлежащем объеме.

В исследовании была разработана экспериментальная методика занятий физическими упражнениями адаптационной направленности с целью коррекции двигательных нарушений и обеспечения социальной интеграции в процессе занятий по физическому воспитанию детей 14-17 лет с нарушениями слуха, определены и научно обоснованы педагогические условия её реализации.

Специфика методики физического воспитания школьников с нарушением слуха определялась развивающими критериями влияния,

которые основываются на использовании нетрадиционных средств, методов и форм применения физических упражнений. В экспериментальной группе слабослышащих детей 14-17 лет процесс физического воспитания моделировался с учетом особенностей их физического и психосоматического состояния и предусматривал коррекцию двигательных нарушений и психосоматического здоровья, развитие и усовершенствование физических качеств, необходимых для будущей социальной интеграции.

Педагогическими условиями коррекционной спортивно-оздоровительной деятельности явились следующие: использование специальных методов обучения, направленных на обеспечение согласованности движений, ориентации в пространстве, дифференцирование усилий, пространства, времени, расслабление, быстроту реагирования на изменяющиеся условия, равновесие, ритмичность движений; проведение занятий по физическому воспитанию слабослышащих с учетом их психофизиологических возможностей и уровня развития физической подготовленности, рациональное чередование физических нагрузок в процессе развития основных физических качеств путём использования нетрадиционных средств физической культуры с целью применения полученных знаний в будущей самостоятельной деятельности.

Выбор национальных игр был обусловлен их положительным влиянием на развитие жизненно важных качеств, прежде всего основных психологических свойств (коммуникабельности, переключения внимания, развития интеллекта), а также тем фактом, что зрение, мышечно-суставная чувствительность и тактильные ощущения являются основными задействованными анализаторами. Использование игровых упражнений позволяет максимально развивать функции этих анализаторов для более эффективного их участия в компенсации качеств, утраченных вследствие нарушения деятельности слухового аппарата. Упражнения на выносливость (ходьба, бег, спортивные игры на фоне утомления) расширили функциональные возможности сердечно-сосудистой, дыхательной систем, улучшили деятельность центральной нервной системы, повысили трудоспособность.

Применение научно обоснованной методики позволило интенсифицировать процесс освоения физических упражнений, сократить сроки коррекции двигательной сферы. Анализ итоговых результатов эксперимента подтвердил эффективность разработанной методики, о чём свидетельствуют более высокие показатели во всех видах тестирования слабослышащих детей 14-17 лет эксперимента и сверстников из контрольной группы.

Ключевые слова: социальная интеграция, психосоматическое здоровье, глухие дети, двигательная активность, адаптивное физическое воспитание.

Vypasnyak Igor Petrovych. The social intergration of the deat children on the basis of the motor activities. – Manuscript.

Thesis for the Candidate's Degree in Physical Training and Sports in Specialty 24.00.02 – Physical Training, Physical Education of Various Groups of Population. – Lviv State University of Physical Culture. – Lviv, 2007.

The thesis deals with the problem of correcting the psychosomatic health and motional sphere of handicapped children with hearing impairment at the age of 14-17 with the help of non-traditional means of physical training and forming the optimal motional regimen of adolescents with hearing impairment in specialized schools. The author worked out and scientifically substantiated the methodology of correcting the psychological and motional disorders of the 14-17-years-old children with hearing impairment during the extracurricular time with the help of non-traditional means of physical training, as well as the methodology of providing the lessons with the drills of adaptive character; concretized the notion of psychological abilities in the sphere of adaptive physical training and defined their corrective role in the development of children with hearing impairment; investigated the level of the adaptive behavior of handicapped children with hearing impairment at the age of 14-17. In the paper the pedagogical conditions of correcting the motional disorders of adolescents with hearing impairment in the process of using the non-traditional means of physical training are fulfilled.

Key words: social integration, children with hearing impairment, active games, somatic health, adaptive physical training.

